John Duncan en zijn 'Travels in Western Africa'

Arend Smilde

In de zomer van 1845 vertrok een Schotse ex-militair, John Duncan (1805 - 1849), naar de binnenlanden van Afrika. Hij wilde vanaf de Westkust doordringen tot de Kongbergen, waar nog geen blanke was geweest. Hij bereikte zijn doel en schreef twee jaar later een verslag over zijn reiservaringen.
Arend Smilde, afgestudeerd historicus aan de RU Utrecht en werkzaam in een antiquariaat in Rotterdam, onttrekt deze Schotse ontdekkingsreiziger aan de vergetelheid: een verhaal over een Europeaan in het negentiende-eeuwse Afrika en over de 'White Man's Burden'.

Met mijn grootvader, die negentig jaar oud is, vloog ik laatst van Amsterdam naar Johannesburg. Wij vertrokken 's avonds laat en het eerste dat je na zonsopgang goed kon zien was Khartoem, waar de Blauwe en de Witte Nijl samenkomen.
Na de gevulde omelet (niet zo'n goed idee van de KLM) greep ik gauw weer naar de landkaarten die ik had meegebracht om waar mogelijk de bruine korst in de diepte te determineren. De meeste passagiers bleken, zelfs wachtend voor het toilet, liever in een glossy magazine dan uit een raampje te kijken; maar er was ook een Engelsman die mij en mijn opa de hand schudde, toen wij volgens hem de evenaar passeerden.
Een uitzicht over grote stukken aardkorst vind ik op zichzelf al boeiend genoeg; maar extra opwindend was het besef, daar te vliegen met iemand die geboren werd toen dit uitzicht onbestaanbaar was, en toen er bovendien nog niet eens een volledig 'ingekleurde' kaart van Afrika bestond. Wat een wonderlijke eeuw - besefte ik weer - is toch de twintigste.

De kaart van Afrika

Nu mocht de negentiende er ook zijn, speciaal wanneer het gaat om het inkleuren van de kaart van Afrika. Het wonderbaarlijke is dan vooral de volharding waarmee vliegtuigloze Europeanen ernaar streefden, het hele continent te leren kennen.
Vanaf 1900 nog eens 27 jaar terug in de tijd overleed ergens in de rimboe David Livingstone, zonder de bronnen van de Witte Nijl gevonden te hebben.

Het lokaliseren van rivieren - het met elkaar in verband brengen van alle verschillende namen en stroomrichtingen die een lange rivier tussen oorsprong en eindpunt kon hebben - was steeds een hoofdlijn van geografisch onderzoek. De Niger was al in 1830 'klaar'. Op oude kaarten van Afrika is deze rivier vaak een soort Oost-West-verbinding (met onbekende stroomrichting) tussen wat wij vandaag Mali en Tsjaad noemen. Eindelijk was nu bekend dat hij in zee stroomde ter plaatse van wat sindsdien de Niger-delta heet: van Timboektoe kon je naar de Baai van Benin varen.
Die wetenswaardigheid had zoals gewoonlijk grote inspanningen en veel slachtoffers gekost. Ter nadere kennismaking met de Niger werd er in 1842 vanuit Engeland een nieuwe expeditie georganiseerd, met ruim 300 deelnemers. Er waren vijf overlevenden.

Eén van deze vijf was de Schotse oud-militair John Duncan, geboren in 1805.
Nauwelijks bijgekomen van een tropisch-weelderige beenwond en algehele uitputting, meldde hij zich bij de Royal Geographical Society met een nieuw plan.[1] Duncan stelde zich voor, vanaf de Westkust door te dringen tot de Kong-bergen. Hij bedoelde daarmee een klein gebergte ten noorden van Dahomey, tussen 8° en 9° N.B. in het huidige Benin. Daar was nog nooit een blanke geweest.

De Society gaf Duncan de benodigde instrumenten en instructies en een vrije reis naar Cape Coast. Het verblijf van Duncan in West-Afrika duurde anderhalf jaar en zag er schematisch als volgt uit:
1844: 21 juli aankomst in Cape Coast
1845: 6 juni vertrek uit Ouidah (400 km ten oosten van Cape Coast) naar het binnenland, 1 augustus aankomst in Adofoedia (meest noordelijke punt), 1 september terugkeer in Ouidah, 27 september terugkeer in Cape Coast
1846: februari terugreis naar Engeland

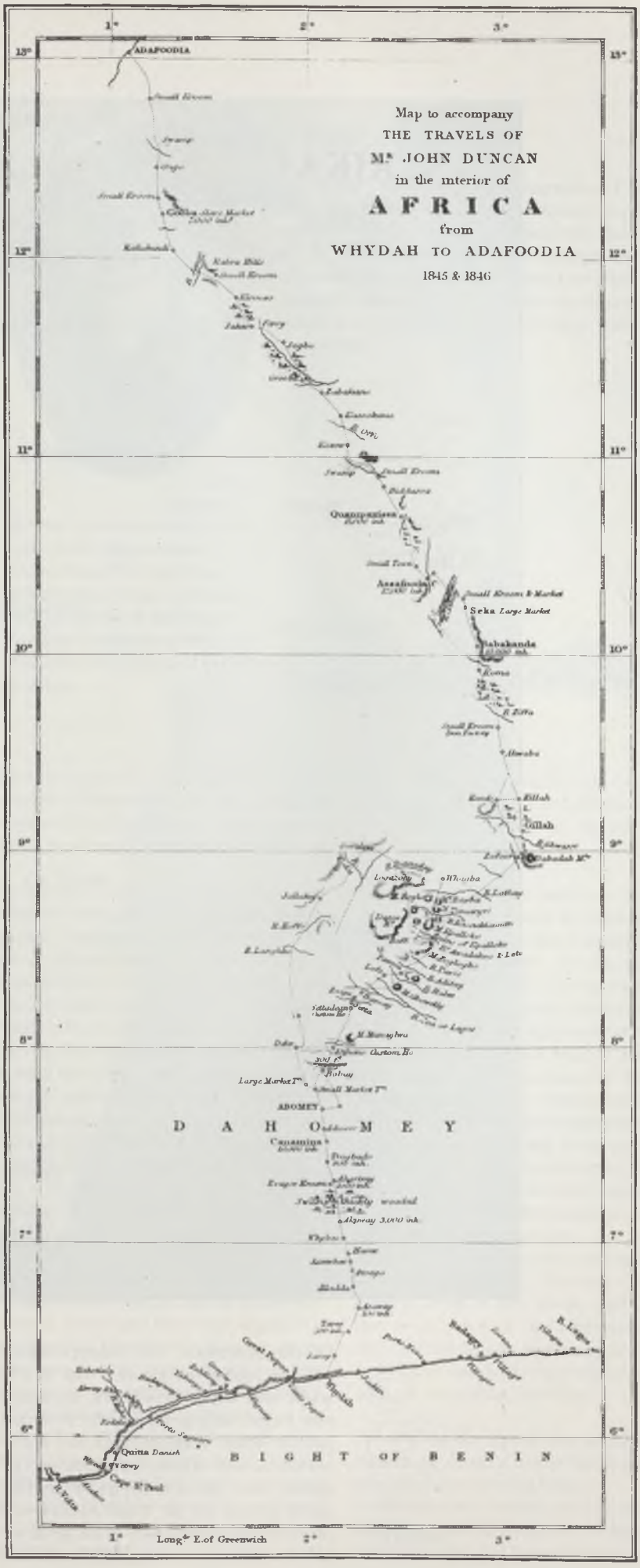
klio
nummer 6/91
pagina's 10 en 11

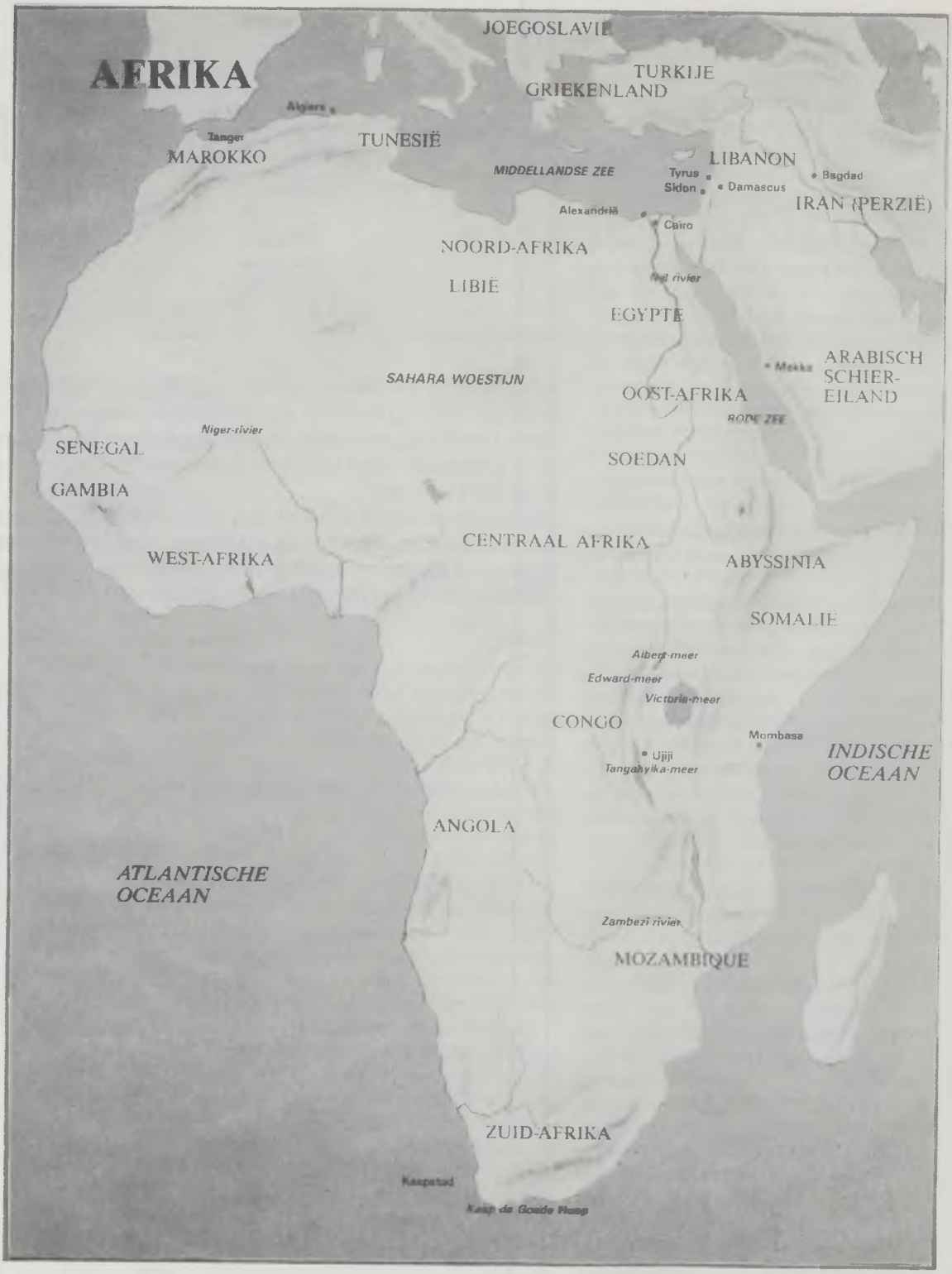
Daarna schreef hij een verslag, dat in 1847 in twee delen verscheen: *Travels in Western Africa in 1845 & 1846. Comprising a journey from Whydah, through the kingdom of Dahomey, to Adofoodia, in the interior.* (De reis van Ouidah of Whydah naar het binnenland, die bijna drie maanden duurde, beslaat ruim de helft van de 618 bladzijden.)
In 1849 overleed John Duncan op zee, in de Golf van Benin. Het boek kreeg twee herdrukken (1847 en 1849), en er zijn twee moderne reprints van gemaakt.[2] Er is echter van Duncan, van zijn reis of van zijn boek nergens in de literatuur meer een spoor te bekennen, enkele algemene naslagwerken daargelaten.

De Kongbergen

Of die vergetelheid gerechtvaardigd is, kan ik niet goed beoordelen, maar het lijkt mij van niet.
Het jaar voorafgaand aan de reis naar het binnenland wordt gevuld met allerlei uitstapjes langs de kust. Een verzoek aan de koning van Asjanti (Noord-Ghana) om door zijn gebied te mogen reizen wordt na een zeer lange wachttijd afgewezen. Een welvarende Portugese slavenhandelaar in Ouidah gebruikt tenslotte zijn goede contacten met de koning van Dahomey om van die kant de gevraagde toestemming voor Duncan te krijgen.

In heel het Dahomey-gebied, en vooral in de hoofdstad Abomey, wordt Duncan onthaald op een onmiskenbaar goed bedoelde manier, al is hij er niet altijd van gecharmeerd. De Kong-bergen liggen in zojuist veroverd Dahomey-gebied. Verderop is echter het Dabadab-gebergte te zien, waar hij ook nieuwsgierig naar geworden is.
Een Islamitische geestelijke had hem in Abomey verteld dat daar een collega woonde, wiens naam Duncan spelt als Terrasso-weea, die iets weten zou over het lot van Mungo Park. Deze Schotse pionier van het Niger-onderzoek was in 1806 om het leven gekomen onder omstandigheden die nog steeds niet duidelijk waren. Duncan moet min of meer ontsnappen aan zijn escorte van Dahomers om in het minder vriendelijke Fellattah- en Annagoe-gebied door te dringen. Terrasso-weea, die handelaar was, blijkt telkens juist vertrokken te zijn. Maar Duncan blijft zoeken, en dringt zodoende veel verder in het binnenland door dan hij van plan was. De moeite wordt beloond: in Adofoedia, op 13° N.B., vindt de ontmoeting plaats. Duncan krijgt inderdaad de verlangde informatie over Mungo Park.

klio
nummer 6/91
pagina's 12 en 13

Of die informatie, hoe belangwekkend ook, de moeite en gevaren van de reis waard was valt te betwijfelen; anderzijds was, tijdens deze uitval naar het Noorden, juist de naam Terrasso-weea het wachtwoord dat veel deuren opende en veel gezichten deed opklaren. Dit had waarschijnlijk te maken met de fraaie handelswaar die deze man bij zich had. In elk geval was het voor Duncan een ongezocht redmiddel uit vele noden: zodra hij verklaarde op zoek te zijn naar zijn 'goede vriend' Terrasso-weea, had hij van de inheemsen over het algemeen weinig meer te vrezen. Zijn verschijning (op verzoek in uniform) en zijn voorraad kauri's en snuisterijen deden de rest.

Op de terugweg maakt hij in de Kong-bergen een omweg. Vanwege zijn oude, steeds opspelende beenwond staat hij tegen het

einde van de reis voor de noodzaak zijn eigen been te amputeren; op het laatste moment vervalt die noodzaak. Over de laatste maanden in Cape Coast vernemen wij niets.

Het hele verhaal door krijgen wij opgaven van geografische posities, de reisrichting, de diepte, kleur en stroomrichting van rivieren, de hoogte van bergen, de weersgesteldheid enzovoort, alsook informatie over muziek en dans, geloof in geesten, de zuidgrens van de Islam, de techniek van brugge- en puttenbouw, de praktijken van zogenaamde tolstations, de prestaties van vrouwelijke militairen, politieke verhoudingen, drankgebruik, de herkomst van handelswaar, en wat niet al.
Kenmerkend voor de bonte opeenvolging van gegevens is een zinnetje als:
'*The Dahomans are a very fine and generally tall race of people, both male and female, and the most honest of any people I ever met with.*'

Europeaan in Afrika

Het valt niet te ontkennen dat Duncan bij thuiskomst een schat aan gegevens verzameld had. De waarde ervan is inmiddels natuurlijk geheel veranderd. Als bron van kennis over Afrika heeft *Travels in Western Africa* niet veel meer te betekenen - ook als bron van historische kennis. Zoals vaak bij reisverhalen zit er weinig systeem in de stroom van gegevens. Onderzoekers van de geschiedenis van Afrika doen er goed aan, een boek als dit te beschouwen als een ongeordend archief, dat niet (meer) zo veel verrassingen belooft.
Aangenomen dat de geschiedenis van West-Afrika inmiddels op verantwoorde wijze (zij het misschien met voorbijzien van John Duncan) beschreven is, denk ik dat de 'Travels' hoogstens nog kleurige details kan opleveren.[3] Het object van Duncan: de binnenlanden van West-Afrika, kan in dit boek moeilijk nog het onze zijn. Een gang naar de dichtstbijzijnde Openbare Bibliotheek levert ons kaarten en informatie op waar de Royal Geographical Society alleen maar van kon dromen. Ons object wordt bijna vanzelf datgene wat hier het subject is: John Duncan. Dit hoeft geen gebrek aan belangstelling voor zogenaamde 'geschichtslose Völker' te betekenen. Met zo'n belangstelling kunnen wij nu op betere plaatsen terecht. De component Afrikaanse geschiedenis in dit reisverhaal is verbleekt, en een stukje Europese geschiedenis blijkt ervoor in de plaats gekomen. Wat het verhaal ons te bieden heeft is vooral een kennismaking met het soort Europeaan dat in de negentiende eeuw met zo'n verbazende energie de Afrikaanse landmassa te lijf ging - een vroege episode van de komst van Europa naar Afrika.

De Europese cultuur diende zich aanvankelijk niet in nadrukkelijk nationale varianten aan. Dat kwam later, althans in het oog van de Europeanen. Langs de kust van West-Afrika heerste voorlopig een soort broederschap van alle blanken: Britten, Fransen, Hollanders, Denen, en zelfs Portugezen, die nog openlijk aan slavenhandel deden. Over de slavernij kon er op een beschaafde manier wel onenigheid bestaan.
Deze mensen functioneerden daar als dragers van Europese cultuur - al zullen zij in de regel geen dragers van hoge geestescultuur zijn geweest, zoals George Sand op Mallorca, of Dr. Johnson op de Hebriden. Dat Duncan in het gezelschap van deze laatsten niet thuishoort, wordt alleen maar bevestigd door de in zijn verhaal potsierlijke stijlbloempjes die hij zich af en toe permitteert: '*the winged tribe*' voor vogels; '*before Care had ploughed her furrows on my brow*' voor in mijn jeugd, en nog een paar zulke resten van achttiende-eeuwse belletrie. Op literair gebied, en wellicht in het algemeen op het vlak van de verscherping en verfijning van de geest, heeft Duncan slechts af en toe een klok horen luiden, en dan zonder te weten waar de klepel hangt. Hij lijkt wel in zekere mate gevoel voor pakkende zegswijzen te hebben, maar heeft blijkbaar weinig in huis - hij komt niet veel verder dan een Schotse uitdrukking voor honger hebben: '*the packman's drouth was pressing*'.

Duncan vertelt niet veel over zichzelf, maar zijn boek verraadt al gauw wat ook aan het begin van het aan hem gewijde artikel in de *Dictionary of National Biography* staat: '*He had a strong frame and little education.*'[4] (Let wel: dit laatste goldt beslist niet voor alle Afrika-reizigers.) Een Jane Austen-heldin zou zeggen: 'He is not a reading man'. Hij was meer het type van Robinson Crusoe. Hij vertegenwoordigt de Europese cultuur in haar berekenende, tomeloos praktische inslag. Vanaf zijn eerste voet aan wal (een tussenstop in Tanger, Marokko) tot het einde klinkt het 'ostinato' van zijn minutieuze fysisch- en sociaalgeografische waarnemingen:
'*The soil now changed to a rich sand and clay, very productive...They are excellent farmers, even in this remote part, where they never can have had intercourse with any civilized being...In passing this valley (...) I could not help observing its natural defences as a military position.*'

Zie ook hoe één van de zeer schaarse momenten van lyrische natuurbeleving weldra een praktische wending krijgt:
'*As the morning dawned, the appearance of the lagoon and the scenery on its banks was really beautiful. But it wanted those delight-*

MUNGO PARK

Mungo Park (1791 - 1806), arts, ondernam in 1795 een tocht met het doel de loop en de bronnen van de Niger te ontdekken. Hij werd uitgezonden door de African Association te Londen en bereisde de rivier ongeveer 120 km. stroomafwaarts. Een groter opgezette expeditie in 1805 onder zijn leiding mislukte. Hij heeft de delta van de Niger niet kunnen bereiken.

Lange tijd werd van hem niets meer vernomen. Later bleek dat de enkele overlevenden in 1806 bij de stroomversnellingen te Bussa voor de zoveelste keer door vijandige Afrikanen waren overvallen en gedood of verdronken.

West-Afrikaans dorp, gravure naar een schets van Mungo Park.

ful villages, and clean cottages and gardens, which are to be seen on the banks of the rivers in Europe, though every opportunity presents itself if the natives were willing to work.'

Het oog is strak gericht op mogelijkheden om handel en nijverheid te vestigen - en in het verlengde daarvan: Beschaving.

Wij zijn inmiddels misschien gewend om vooral te letten op wat er juist door Europeanen aan onbeschaafde dingen in Afrika is uitgehaald (bijvoorbeeld hun manieren om luiheid of althans een te lage productiviteit bij plantage-arbeiders te verhelpen). En een Duncan is in onze ogen soms erg bekrompen. Woorden als disgusting, absurd en ridiculous zijn niet van de lucht, bijvoorbeeld als hij inheemse muziek of dans beschrijft:

'*...the caboceer and soldiers of Setta commenced dancing to their rude music. Their dances, however, are anything but what an Englishman would consider dancing, for they very seldom use their feet, but go through a number of fanciful movements, according to the taste of the individual performers. The principal movements are by throwing the shoulders backwards and forwards... (...) Another motion used by them, which is considered the most amusing in the dance, is a rotatory movement of the hips, changing to a backward and forward motion of a most disgusting description*'.

Deze dans was bedoeld als eerbetoon of verwelkoming. Even later, als Duncan denkt te kunnen gaan slapen, moet hij zich nog een serenade laten welgevallen, hem gebracht door:

'*...a band of picked musicians, with instruments something similar to the hautboy. Although the sounds were not void of melody, still their absence to me at this time would have been a great relief; but as I knew they were sent with a view to amuse me, I bore the annoyance with tolerable grace.*'

Hij begrijpt in de regel wel dat de inheemsen hem niet begrijpen, zoals bij een dorpshoofd langs de weg naar het Noorden:

'*I was aware that it was of no use to explain that I came with scientific views, so I told him that I came to see himself and my friend, (as I called him,) Terrasso-weea.*'

Maar gedachten in de trant van 's lands wijs, 's lands eer zijn hem nagenoeg vreemd. Hij heeft volkomen duidelijkheid over wat er aan Afrika mankeert, alsook over de middelen tot verbetering.

Regulering van de slavenhandel

Zo'n houding is niet moeilijk in te voelen. Want dat er gedanst werd zonder de voeten of gemusiceerd zonder melodie was het ergste niet. Het was menens toen Livingstone (nog eens bijna dertig jaar later) sprak van de slavenhandel als '*this open sore of the world*', waarvan de genezing absolute voorrang moest krijgen.[5] Ook Duncan - in dit opzicht toch geen Robinson Crusoe - doet navraag naar de praktijk van de slavenhandel. Vooral het vangen en het transport van slaven leverde hemeltergende taferelen op. De maatregelen die Duncan voorstelt lijken op die ten aanzien van 'onze' drugs-handel: niet radicaal onderdrukken want dat schroeft de prijzen en de misdadigheid op; ter directe voorkoming van menselijk leed is reguleren het beste.

De duur van een periode van slavernij zou voor iedere slaaf, bijvoorbeeld bij de verkoop, volgens vaste normen en met inachtneming van de leeftijd moeten worden vastgesteld. Een belangrijk nevendoel zou dan kunnen zijn, dat een teruggekeerde slaaf zijn opgedane kennis en arbeidsritme aan zijn land van herkomst ten goede doet komen. '*This would prove, in my humble opinion,*' zegt Duncan, '*the most effectual way to civilize and cultivate Africa.*' Zendelingen zouden moeten wachten tot er een zeker minimum aan orde en beschaving was bereikt.

Verder zijn er de ziektes, waar meestal niets aan te doen is of gedaan wordt: hele volksstammen zijn blind, de lepra tiert welig. Op de markt van Abomey hangen aan hoge palen al meer dan twee maanden de lijken van een paar terechtgestelden; enkele dagen later, bij een volgende terechtstelling, moet Duncan bedanken voor de eer om vier hoofden te mogen afhakken.

klio
nummer 6/91
pagina's 14 en 15

Onder de belangstellenden bevindt zich een *blood-drinker*, die zijn drank graag zo vers mogelijk nuttigt. Verder: iemand die na twintig jaar slavernij en omzwervingen toevallig zijn moeder terugziet, beschouwt dit als een min of meer grappig voorval en gaat al gauw weer zijns weegs. In Winnebah (tussen Cape Coast en Accra) noteert Duncan:

'*Not even the appearance of affection exists between husband and wife, or between parents and children. So little do they care for their offspring, that many offered to sell me any of their sons or daughters as slaves. They are, to speak the truth, in point of parential affection inferior to brutes.*'

Weliswaar gaat het bij dit laatste om een kustplaats, waar de aanwezigheid van blanken, drank en vuurwapens de bekende 'fatale invloed' al heeft gehad.[6]

'Christianity and Commerce'

Als Europeaan vervalt hij soms onwillekeurig de rol van zendeling. Op de dag na de eerder genoemde serenade, in het dorp Setta, krijgt Duncan van allerlei bewoners geschenken aangeboden:

'*Amongst them was a very old woman, apparently about ninety years of age, and nearly blind. This poor old creature, anxious to show her loyalty to the King [nl. de koning van Dahomey] and respect for his stranger [Duncan zelf], presented me with two eggs and four strings of cowries, in all probability all that she possessed in the world. She expressed her shame at making so small a present, but I assured her that a white man did not estimate a gift according to its intrinsic value, but according to the intention with which it was bestowed, and told her to remember that the Great Fetish above, God Almighty (for they have an idea of such a Being) did not estimate our gifts by their magnitude, but by the purity and sincerity of the heart. In return for her present I gave her as much as I did to those who had given me a hundred times the value. This seemed to give universal satisfaction to the multitude assembled. After receiving the presents the poor old woman prostrated herself after the manner of the country, and remained in a kneeling position till she had sung a song in praise of the white stranger.*'

Het begrippenpaar *Commerce and Christianity* - het al of niet uitgesproken devies van veel negentiende-eeuwse Afrika-reizigers - klinkt ons ongelooflijk cynisch in de oren. De betrokkenen zelf zouden dat niet begrepen hebben. Voor hen waren het twee kanten van één zaak, de mooie taak die zij zagen liggen. Livingstone ging het aanvankelijk alleen om 'Christianity', maar 'Commerce' ging voor hem een steeds grotere rol spelen; niet omdat hij zijn vroegere doelstelling verliet, maar omdat hij steeds beter zag hoe die verwezenlijkt moest worden.

De belangstelling van John Duncan ging van huis uit misschien meer in de richting van 'Commerce', maar ook hij zag een geestelijk en een materieel aspect. De slavernij en de slavenhandel bijvoorbeeld hadden, via nu niet nader te ontleden mechanismen, een verwoestende uitwerking op het economische leven, en daarmee op de moraal. In plaats van in een vast patroon van nuttige bezigheden leefden de mensen volkomen van de hand in de tand, en gaven zij toe aan iedere verleiding tot luiheid en bedriegerij. Kortzichtig en misdadig winstbejag verhinderden overal de ontwikkeling van een geregelde handel tussen rationeel gespecialiseerde regio's. Zo had de lage moraal op zijn beurt een verwoestende uitwerking op de economie. Bevrijde slaven uit Sierra Leone of Liberia begonnen soms een nieuw bestaan als slavenhandelaar.

Waar te beginnen met het opheffen van deze toestand? Duncan neigt ertoe, de ontwikkeling van handel en nijverheid de voorrang te geven, maar met evenveel nadruk op de geestelijke als op de materiële waarde daarvan.

Beschavingspolitiek

De meningen over een effectieve beschavingspolitiek zullen wel verdeeld zijn geweest; de praktijk van het beschaven was natuurlijk goeddeels een zaak van improviseren. Einddoelen werden geformuleerd met Europa als referentiekader. Zelfs Duncans meest aangename natuurbelevingen ontstaan doordat hij aan Europa, Engeland of Schotland wordt herinnerd:

'*The sight of these beautiful flowers, coming upon us so unexpectedly, created a very pleasing sensation, for they were exactly the same as the water-lily of England.*'

'*This is the first place in which I have yet been, since my journey commenced, which reminds me of my native country (...) ...forming a very agreeable contrast to what is nearly always experienced in Central Africa...*'

Het ideaal van een herschepping van Afrika naar Europees model volgde als vanzelf uit de ontmoeting van een negentiende-eeuwse Europeaan, voorzover zelf geen schurk of leegloper, met de samenleving die hij daar aantrof.

Hoe leken de kansen op verwezenlijking? Het doorzettingsvermogen van zelfs een kleine ontdekkingsreiziger als Duncan grenst aan het onvoorstelbare, om nog te zwijgen van Mungo Park, Clapperton, Caillé, Livingstone, Barth, Duveyrier, Nachtigal, en zo veel anderen. Zonder hoog op te geven van zichzelf, klaagt Duncan vaak over de luiheid, bijgelovigheid, lafheid en leugenachtigheid van de inboorlingen. 'White man different to black man; *black man lie down and die, suppose his leg bad like mine*', citeert hij

Afrikaanse slaven worden, in paren aan elkaar gebonden, naar de markt gedreven. Als zij de tocht niet konden volbrengen werden er vaak korte metten gemaakt.

DAVID LIVINGSTONE

David Livingstone (1813 - 1873), arts en zendeling, was de beroemdste ontdekkingsreiziger die in de negentiende eeuw het Afrikaanse continent bereisde. Echo's van zijn idealen treft u ook hier in ieder artikel aan.
Als ontdekkingsreiziger behaalde hij spectaculaire resultaten, hij ontdekte de Zambezi, aanschouwde als eerste blanke de Victoria-waterval en trok dwars door Midden-Afrika van oost naar west. Hij werd diep getroffen door de slavernij en de afschuwelijke gevolgen daarvan voor de Afrikanen. Zijn zendingsideaal, het bekeren van individuele personen, verlegde zich naar het collectieve vlak. Hij ontwikkelde ideeën om in Afrika tot een andere levensvorm te komen. Dat zou moeten gaan door de introductie van handel met het Westen, waardoor de slavenhandel plaats zou kunen maken voor nieuwe economische aktiviteiten.
Zijn ideeën sloegen in Engeland aan en hij werd regelmatig uitgezonden om de binnenlanden verder bloot te leggen. Tijdens een zoektocht naar de bronnen van de Nijl werd niets meer van hem vernomen en werden er expedities uitgezonden om hem op te sporen. Uiteindelijk trof de journalist Stanley hem, ziek, maar niet van zins om daarom naar Europa terug te gaan. Hij stierf kort daarop in Afrika.

één van zijn dragers, die daarmee doelt op Duncans beenwond (cursivering van Duncan).
Toch ontmoet hij ook geschikte lieden, waaronder niemand minder dan de koning van Dahomey. In zijn laatste gesprekken met Duncan, althans in de weergave daarvan, betoont deze zich de bijna ideale ontvanger van beschavingslustige Europeanen:
'*He said he should be ready and very glad to make any reasonable arrangement with the English Government for the abolition of slavery, and the establishment of another trade, and added, that though he had invited us to send missionaries to his country to advise with him, none but one English fetishman, Mr. Freeman, the Wesleyan missionary (of whom he spoke highly,) had visited him, that all he wanted was to see plenty of Englishmen in his kingdom... (...) He expressed his ardent desire to encourage cultivation and a system of agriculture... (...) He also expressed his earnest desire to give up Whydah to the English Government, with full powers to exercise our own laws and customs... (...) ...he considered [the laws of England] to be more just in most cases than the old Dahoman laws, which he confessed to be very absurd. (...) He dictated to me a letter to the Secratary of State for the Colonies, in which he formally ceded Whydah to the English Government. After this letter was concluded, he requested me to read it over, lest any mistake should have occurred; and when he found it satisfactory, he held the upper end of the pen while I signed his name.*'

Er klinkt hoop in de volgende passage uit Duncans slotbeschouwingen:
'*...and although I have been bound to speak unfavourably of the uncivilized African, it must be remembered that all barbarous nations are similar as far as regards honesty and industry. I trust, however, that no uncharitable conclusion may be drawn from the plain statements of facts which fell under my own observation. It is void of all prejudice, for my belief is that were Africans educated, and their morals properly attended to, they would become an example to countries who have for centuries enjoyed the advantages of civilization.*'

'Civilization' of 'beschaving' is een woord dat wij vandaag in het meervoud zetten als ieder ander woord. Dat Duncan dit niet ge-

Een vorst met zijn hofhouding (Ghana 1980).

klio
nummer 6/91
pagina's 16 en 17

leerd had is hem niet kwalijk te nemen. Ook was hij er niet het type voor, zoiets als eerste te doen. Hij deed andere dingen als eerste. Gegeven die beperking moet gezegd worden, dat er bij Duncan eigenlijk geen schijn van minachting is voor de inheemsen als zodanig. Hij ziet de nadelen van barbaarsheid en de voordelen van beschaving (termen die hij zonder bedenkingen en zonder problemen bezigt), en ziet geen reden waarom de mensen in Afrika die voordelen niet zouden mogen of kunnen genieten. Zijn houding tegenover wat hij van Afrika gezien en ontdekt heeft is welwillend en optimistisch.

Coca-kolonisatie

Met die constatering is de voornaamste historische waarde van *Travels in Western Africa* aan het licht gekomen. Het is niet zozeer een verhaal over de ontdekking van Afrika. Dat óók. Maar voor ons is het vooral een verhaal over de ontdekking van de 'White Man's Burden'.
Het vervolg van dit verhaal maakt het optimisme van het begin tot een wrang gegeven. Weliswaar is de klassieke slavenhandel verdwenen; grootse ideeën als een spoorlijn 'van Kaap de Goede Hoop tot Kairo' zijn verwezenlijkt en zelfs door de luchtvaart allang achterhaald. De oorsprongen van de Nijl, de Zaïre en de Zambezi zouden wij kunnen opsporen tussen een vroeg ontbijt en een wat late lunch. Maar het lijkt erop, dat kolonisatie, dekolonisatie en 'cocacolonisatie' de wereld een meer dan ooit 'open zweer' hebben opgeleverd - een bijna onbewoonbaar verklaard werelddeel.[7] Onwetendheid en optimisme, onbeholpenheid en idealisme hebben plaats gemaakt voor schatten aan informatie en machteloos medelijden, wonderen van communicatie en doffe wanhoop. Vervolg of Gevolg?

Eén ding is zeker: dit verdere verloop van de moderne geschiedenis van Afrika vertroebelt de blik op het begin. Een onbevangen blik wijst niet uit dat er vanaf het begin slechte bedoelingen waren. Des te duidelijker is het, dat goede bedoelingen niet genoeg zijn.

Noten

1. Zie de 'Preface' van *Travels in Western Africa*.
2. Eerste twee drukken: 2 dln. London, R. Bentley, 1847; derde druk idem, 1849, *to which is now added, some account of the last expedition to the Niger*. Reprints (uitvergrotingen van de eerste druk): New York, Johnson Reprint Corp. 1967. Landmarks in anthropology (2 vols. in 1); London, Frank Cass & Co. 1968. Cass library of African studies. Travels and Narratives, no. 49.
3. Enkele vluchtig opgezochte titels bevestigen het vermoeden dat dit terrein in elk geval niet meer braak ligt: David Ross, 'European models and West African History. Further comments on the recent historiography of Dahomey' in *History in Africa* 1983 (10) 293-305, en van dezelfde auteur: 'Mid-Nineteenth-century Dahomey: recent views vs. contemporary evidence' in *History in Africa* 1985 (12) 307-323. (Zie *Historical Abstracts* 38 (1987), no. 4863 en 8503.)
4. J. Westley-Gibson in *Dictionary of National Biography*, ed. L. Stephen (London 1888) 166-167.
5. *The Last Journals of David Livingstone in Central Africa*, ed. H. Waller (2 vols. London 1874) II, 182 (aangehaald in Tim Jeal, *Livingstone* (1973), ch. 23 n. 7).
6. De titel van Alan Moorehead, *The Fatal Impact* (1966; Nederlands: *De fatale invloed. Het tragische verhaal van de "civilisatie" van de Stille Zuidzee, 1767-1840*, Baarn 1988).
7. Term gehoord van een Nigeriaanse intellectueel op de televisie (uit mijn hoofd geciteerd): '*There is one thing worse than Big Brother watching us. It is, We watching Big Brother*'. [Bedoeld werd het kijken naar Amerikaanse televisieprogramma's.] '*The cocacolonization of Africa is upon us.*'

